

A dollár otthon és külföldön

MARTIN FELDSTEIN, THE WALL STREET JOURNAL, APRIL 28, 2006.

A két cél – erős dollár otthon, versenyképesség külföldön – összeegyeztethető a gyakorlatban. Megfelelő monetáris politika alkalmazásával a dollárt versenyképes szintre lehetne hozni anélkül, hogy ez növelné a jövőbeli inflációs rátát...

Több mint egy évtizede mind a demokráták, mind a republikánusok azt hangsúlyozták, hogy az erős dollár kedvezőbb Amerika számára. Időközben ez úgy módosult, hogy erős dollár kell a hazai piacon és versenyképes dollár a külföldi piacon, azaz olyan devizaárfolyamra van szükség, amely vonzóvá teszi a külföldi vásárlók számára az amerikai termékeket, és ez megerősíti az amerikai fogyasztókat is a hazai termékek és szolgáltatások vásárlásában. A kormányzat a kínai jüanhoz hasonló, versenyképes amerikai dollárt szeretne. Amellett, hogy a devizaárfolyam rendkívül fontos dolog, csak részben felelős a külkereskedelmi mérleg hiányáért. A dollárnak versenyképebbnek kell lennie ahhoz, hogy Amerika csökkentesse hatalmas külkereskedelmi hiányát, és korlátozza a világ országaival szemben fennálló adósságát.

Fontos különbséget tennünk a dollár hazai piacon levő ereje és külföldi valutákhoz viszonyított értéke között. Az erős dollár a hazai piacon az egyik olyan tényező, amely fenntartja a vásárlóerő értékét, vagyis az nem csökken a hazai infláció által.

Ez a két cél – erős dollár otthon, versenyképesség külföldön – összeegyeztethető a gyakorlatban. Megfelelő monetáris politika alkalmazásával, a dollárt versenyképes szintre lehetne hozni anélkül,

hogy ez növelné a jövőbeli inflációs rátát. Nézzük meg, mi történt a 80-as években, amikor a dollár árfolyama legutoljára erőteljesen zuhant. 1985 áprilisában a dollár hanyatlásnak indult, majd 12 hónap alatt 23%-kal zuhant, és 1988 elejére ez a zuhanás elérte a 37%-ot. Bár az importárak virágoztak, az inflációs ráta nem emelkedett. 1984-ben a CPI-n alapuló infláció 3,9% volt (az előző 2 évhez hasonlóan), 1985-ben 3,8%, majd 1986-ban 1,1%. 1985 és 1988 eleje között, amíg a dollár 37%-kal esett, az inflációs ráta átlagosan mindössze 3,1% volt. Bár az olajárak csökkenése hozzájárult az alacsonyabb inflációs rátához, az energiaáraktól megtisztított inflációs ráta is csökkent. Ez nem garancia arra, hogy a dollár mostani hanyatlása nem növelné az inflációt, de a fenti eset azt bizonyítja: lehetséges, hogy a dollár erőteljes esésének nincs ártalmas hatása az inflációra.

A dollár értékének csökkenése megfordította a külkereskedelmi mérleg alakulását. Az áruexport több mint 40%-kal nőtt, míg az import csak feleekkora mértékben emelkedett 2 év alatt. Egy ideje az import jóval nagyobb volt, mint az export, ezért egy pár év kellett ahhoz, hogy megszűnjön a külkereskedelmi deficit. A dollár 80-as évekbeli hanyatlásának nem volt káros hatása a gazdasági aktivitásra. A nemzeti megtakarítások növekedése szükséges volt az import csökkentéséhez, és ez magasabb munkanélküliség kialakulása nélkül történt. A külkereskedelmi egyenleg javulásának köszönhetően nőtt az aggregált kereslet, aminek következtében a munkanélküliségi ráta az 1984-es 7,5%-os szintről 1988-ra 5,5%-ra csökkent. A kötvényhozamok szintén csökkentek és az értékpapír-piac virág-

zott, a S&P index 40%-kal nőtt 1985 és 1988 között.

Ez a kedvező esemény eltér a fejlődésben lévő piacok tapasztalataitól, ahol erőteljesen gyengült a valuta. Koreában, Thaiföldön és Argentínában a 90-es évek végén a valuta hanyatlása csökkenő GDP-hez és növekvő inflációhoz vezetett. A gyenge teljesítmény elsődleges oka az, hogy az ottani cégek, vállalatok dollárban, és nem saját valutájukban vettek fel kölcsönt. Amikor saját valutájuk értéke erőteljesen csökkent a dollárhoz képest, akkor a saját valutában kifejezett adósságuk jelentős mértékben nőtt, gyakran csődbe taszítva a vállalatokat. Mivel az amerikaiak a folyófizetésimérleg-hiányukat dollárban felvett hitelből finanszírozzák, lehetőség van egy versenyképes dollárra való átváltásra anélkül, hogy olyan ártalmas hatások következzenek be, mint a fent említett országokban.

A szkeptikusok nem értenek egyet azzal, hogy egy versenyképebb dollár csökkentené a külkereskedelmi deficitet. Annak ellenére, hogy az alacsonyabb dollárárfolyam a 80-as években kedvező hatással volt a külkereskedelmi mérlegre, a kritikusok attól tartanak, hogy az amerikai exportőrök már nem tudják felvenni a versenyt a külföldi termékekkel, és az amerikai termelők, gyártók nem tudnak védekezni az olcsó munkaerőt alkalmazó országokból származó importtal, még akkor sem, ha a dollár újra majdnem 40%-kal esne. Ezek a szkeptikusok tévednek. Az USA az egyik legjelentősebb exportőr az erős dollár ellenére. Az USA 2005-ben 892 billió dollár értékben exportált árut, amelyből 450 billió dollár tőkejóság, 116 billió dollár fogyasztási jóság, 230 billió dollár pedig különféle iparcikk és anyag volt. Egy alacsonyabb dollár növelné az eladások volumenét mindegyik csoportban.

Bár az amerikai termelők jelen pillanatban képtelenek versenyezni az olcsó munkaerőt alkalmazó országok termelőivel, fontos észrevenni, hogy az amerikai import fele a drága munkaerőt alkalmazó országokból származik (Nyugat-Európa, Kanada, Japán). Versenyképebb dollár esetén az amerikaiak több hazai terméket vásárolnak a külföldi termékekkel szemben. Gyengébb dollár esetén az olcsó munkaerőt alkalmazó országok (Ázsia, Latin-Amerika) termékei kevésbé lesznek vonzóak az amerikaiak számára. Ha ez ahhoz vezetne, hogy az amerikai piacon nem gyártanák az adott terméket, a fogyasztók válasza a magasabb árakkal szemben az lenne, hogy kevesebbet vásárolnának ezekből a termékekből, és többet költenének más amerikai árukra és szolgáltatásokra.

Bár közgazdászok vizsgálták már az export és import volumenének érzékenységét a devizaárfolyamra, még mindig bizonytalan, hogyan kellene a dollárnak változnia ahhoz, hogy akár egy kis csökkenést is okozzon a külkereskedelmi deficitben. Nem tudhatjuk, hogy a dollár mekkora esése csökkentené a mérleg hiányát egy fenntartható szintre.

Két ok van, amely reménykedésre jogosít fel a dollár versenyképességét illetően. Először is: minél később lépnének az amerikaiak, annál nagyobb adósságot halmozoznának fel a világ országaival szemben, és ha ennek az egyensúlytalanságnak a növekedése a dollár gyengüléséhez vezet, nehezebb lesz visszafizetni a mai import által felhalmozott adósságot. Az erős dollárból következő vásárlóerő – amit ma élvezünk – a hatalmas veszteségeknek köszönhetően a jövőben kiegyenlítődik.

Az elsődleges szempont, amiért az amerikai gazdaság a jövőben a dollár versenyképességét szeretné, hogy a következő években javuljon a külkereske-

delmi mérleg egyenlege, ami lehetővé teszi a gazdasági expanziót. Bár több előrejelzés arra utal, hogy valószínűleg 2006-ban és 2007-ben folytatódik a csekély gazdasági növekedés, mégis nagy a veszélye annak, hogy a házak árának csökkenése és az alacsony jelzáloghitel-kamatlábak megszűnése esetén a fogyasztók jövedelmük kisebb hányadát fogják elkölteni. A fogyasztás csökkenése pedig gazdasági visszaesést okozhat.

Mi vehetné át az alacsonyabb fogyasztás helyét, ha továbbra is fenn kívánjuk tartani az aggregált kereslet szintjét?

Amikor a lakásépítés és eladás hanyatlik, az üzleti beruházások nem tudnak virágozni. Ahhoz, hogy a fogyasztás lassulása mellett fenntartsák az aggregált keresletet, elmozdulásra van szükség a külkereskedelmi mérlegben. Ehhez az exportnak növekednie, az importnak csökkennie kell, többet kellene vásárolni a hazai javakból és szolgáltatásokból, amihez a dollárnak gyengülnie kell.

Ha a dollár árfolyama csökken is, időbe telik, míg kifejti hatását az aggregált keresletre. Mi szükséges ehhez? A megtakarítási ráták növekedése, valamint az amerikai és külföldi kamatlábak közeledése biztosíthatja a megfelelő makroökonómiai háttérrel a dollár gyengüléséhez. A devizapiac szereplői érthe-

tő módon vonakodni fognak egy gyengébb dollártól, amikor a Pénzügyminisztérium erős dollárt javasol. Az 1985-ös Plaza-egyezmény egy kísérlet volt, a G-5 országok pénzügyminiszterei belátták, hogy a dollár túlértékelt és leértékelésre van szükség. Ehhez összehangolták monetáris politikájukat, elősegítve ezzel a dollár leértékelését. A hivatalos álláspont az, hogy a dollárt le kell értékelni a kereskedelmi partnerek valutájával szemben, ám a spekulánsok támadásai elleni védekezést a kormánzatnak még ki kell dolgoznia.

Most nem működhet a Plaza-egyezményhez hasonló megoldás, mivel az USA külkereskedelmi deficitje elsősorban nem a G-5 országaival szemben áll fenn. Fel kell venni a kapcsolatot és együtt kell működni a vezető ázsiai országokkal – akiknek nagy a szufficitje az USA-val szemben –, ám ennél fontosabb a hivatalos beismerés, hogy a dollár nem tartható ezen a túlértékelt szinten.

Ha a Fed a hazai piacon az erős dollárt támogatja, míg a világkereskedelemben egy versenyképesebb dollár mellett foglal állást, akkor Amerikában megvalósulhat az árstabilitás és egy kiegyensúlyozott gazdasági növekedés.

BODOKI ÁDÁM

A forradalom melegágya

ECONOMIST, 2006.09.14.

Norman Borlaug szerint forradalmát Afrikában is meg kell valósítani, ez ugyanis az egyetlen kontinens, ahol ez eddig nem történt meg.

Norman Borlaug (aki 1970-ben Béke Nobel-díjat kapott a zöld forradalomban betöltött szerepéért és közreműködött a búza különböző fajtáinak nemesítésében), a múlt héten 92 éves kora ellenére „gyújtó hatású” előadást tartott Washingtonban, amelyben arra hívta fel a hallgatóság figyelmét, hogy forradalmát Afrikában is meg kell valósítani, ez ugyanis az egyetlen kontinens, ahol ez eddig nem történt meg.

Mr. Borlaug kérésére, a Rockefeller Alapítvány (Borlaug előző munkaadója) és a Gates Alapítvány, amelynek vezetője Bill Gates és felesége, Melinda, a következő öt évben a cél érdekében 150 millió dollárt bocsátanak rendelkezésre. A pénz egy részét (63 millió dollárt) további agrár-szakemberek képzésére és új vetőmag-fajták kifejlesztésére fordítják, amelyek elviselik a száraz afrikai időjárást, a terméketlen talajt és az ellenálló károkozókát. De a két alapítvány szerint nemcsak a technológia az egyetlen akadály, ezért a pénz másik részét (61 millió dollárt) a gabona értékesítésének fejlesztésére szánják. Például falusi kis- és nagykereskedőket fognak segíteni, abban, hogy bekapcsolódjanak az üzletbe és pénzügyi reformot szorgalmaznak, ami lehetővé teszi a parasztok és a beszállítók hitelhez jutását.

A pénznek nagy hasznát veszik, mivel a gabonafajták kutatása, ami Mr. Borlaug által vált híressé, az utóbbi évtizedekben

kiment a divatból. A Nemzetközi Rizs Alapítvány például 2001 és 2003 között elvesztette tőkéje negyedét. A biotechnológia manapság egy profitorientált vállalkozás, amely általában gazdag országok nagy farmjai részére állít elő vetőmagokat. Egyes gabonafajták elviselik a vegyszerek használatát a gyomirtásban. Ez csökkenti az emberi munkaerő iránti keresletet, amely a gazdag országokban szűkös erőforrásnak számít, viszont a szegény országokban elegendő mennyiségben áll rendelkezésre. Ez az összeg már nem tűnik olyan nagynak, ha tudjuk, hogy 20 ország osztozik meg rajta. A Világbank például 2005-ben 537 millió dollár mezőgazdasági fejlesztési kölcsönt nyújtott Afrikának anélkül, hogy erre felhívta volna a média figyelmét. Sokkal fontosabb, hogy az Afrikai Unió tagállamai 2003-ban Maputóban azt ígérték, költségvetésük minimum egy tizedét a mezőgazdaságra fordítják. Ez azért lényeges, mert a zöld forradalom ázsiai győzelme épp oly sokat köszönhetett a politikai elkötelezettségnek, mint a technikai találékonyságnak. Ahogy Peter Timmer, a Globális Fejlődés Centrumának tagja hangsúlyozza, az ázsiai országok túl nagyok ahhoz, hogy az élelmiszerimportra támaszkodjanak és túl büszkék ahhoz, hogy az amerikai élelmiszersegélytől függenek, amelyet az Egyesült Államok a hidegháborúban tanúsított lojalitásuk fejében ajánlott fel. Az új technológiák a zöld forradalom lehetséges feltételei voltak, de nem voltak elég hatékonyak. Azért lehettek sikeresek, mert az ázsiai kormányok meggyőzték farmereiket arról, hogy legyenek képesek és hajlandók a műtrágya használatára, az öntözésre és kapcsolódjanak a piacokhoz. Ha Mr. Borlaug volt a

forradalom apja, akkor a politikai kényszer volt az anyja.

Miért vallott kudarcot Afrika e siker követésében? Nem álltak rendelkezésére sem jó természeti adottságok, sem technológia – olvasható egy, a közelmúltban írt könyvben (*Az afrikai élelmiszerválság, „The African Food Crisis”*). Olyan vetőmagfajtákat nemesítettek ki, amelyek elviselik a rossz afrikai természeti adottságokat, mint például a rendszertelen csapadék és a megbízhatatlan öntözőrendszer. Az első szintetikus kukoricát 1961-ben Kenyában vetették el, még az igénytelen manióka és a keményítőben dús gumós növények is hasznot húztak a hetvenes években a genetikai beruházásokból. Ma már az afrikai kormányok belátják, hogy az új vetőmagok és a műtrágya használatának bevezetése megfelelő eszköz a politikai támogatottság biztosításához, de nem a megfelelő út az élelmiszerkínálat növeléséhez. Nigériában a „távollévő parasztoknak, a nyugdíjazott állami alkalmazottaknak és a katonáknak” hiteleket és segélyeket nyújtottak. Etiópia részekre oszlott, az ország egyik felén élő kisbirtokosok jólétben éltek, míg a másik területet aszály sújtotta. A Szaharától délre fekvő területeken a farmerek átlagosan 9 kg műtrágyát használnak hektáronként, míg Délkelet-Ázsiában 142 kg-ot. Idegenkedésük tudatlanságból fakad.

Csupán néhány ország élvezhette az ipari forradalom előnyeit anélkül, hogy előbb mezőgazdasági forradalmon

ment volna keresztül – hangzik az érv, amelyet Mr. Gates és Mr. Timmer is hangsúlyoznak. Emellett a kisbirtokosok farmjainak növekvő terméshozama pozitív elosztási következményeket vonhat maga után. Az élelmiszer kétszeresen fontos a szegényeknek, mivel ez növeli a foglalkoztatásukat, és fedezi kiadásaik jelentős részét. A farmok növekvő produktívitásának elvileg emelnie kellene a szegény parasztok jövedelmét, akik a termékük eladásából élnek, még akkor is, ha ez árcsökkenést eredményez, és emiatt a városi szegényeknek kevesebbet kell fizetniük a vásárolt élelemért.

Egy alkalmazkodóképes, jó természetű gabona termesztése egyszerűbb lenne. Az alapítványok megértették ezt a feladatot, de ezt nem tudja megvalósítani semmilyen nagyságrendű adomány. Az afrikai kormányok egyetértenek abban, hogy csökkenteni kell a határokon átvitelő műtrágya-kereskedelmet érintő vámtarifákat, és különleges kedvezményt kell felállítaniuk a kontinens országainak.

Mr. Borlaug továbbra is tántoríthatatlan. Kora ellenére hatalmas a bizalma és a fiatalságba vetett optimizmusa. Fiatalokat akar toborozni, és addig támogatni őket, amíg hozzá nem szoknak a kudarcokhoz. E küldetésben a forradalmároknak és a vetőmagoknak is egyaránt ellenállónak kell lenniük, előbbieknél a kishitűség és a kétségbeesés ártalmas hatásaival szemben.

NÉMETH NÓRA

A maastrichti inflációs kritérium

IMF SURVEY VOL. 35. NO. 19. 2006.10.16.

Melyik dezinflációs stratégia működik jobban? Az eurózónába történő gyors belépést – maximális politikai támogatással – a rövid távú stratégia biztosítja. A strukturális reformokkal elérhető alacsony infláció meghosszabbíthatja a folyamatot és késleltetheti a monetáris unióhoz történő csatlakozást. Azok az országok viszont, amelyek a hosszú távú stratégia mellett döntenek, erősebb gazdasággal léphetnek be az eurózónába..

A monetáris unióhoz történő csatlakozás előfeltételeként az EU tagállamai kötelesek teljesíteni azt a három kritériumot, amelyet az Európai Unió a Maastrichti Szerződésben fektetett le. A kritériumok egyike azt fogalmazza meg, hogy azoknak az országoknak az inflációs rátája, akik szeretnének csatlakozni a monetáris unióhoz, nem haladhatja meg több mint 1,5 százalékkal a három legkisebb inflációval rendelkező EU-tagállam inflációjának átlagát. Ennek a kritériumnak az a célja, hogy megpróbálja a magas inflációjú tagállamokat az alacsony inflációjú csoportjához kapcsolni, mielőtt még sor kerülne az euró bevezetésére. A legújabb IMF tanulmány szerint a kritérium elérte a célját, ugyanis az inflációs rés csökkent az EU tagállamai közt. Ez arra ösztönözte az országokat, hogy rövid távra koncentrálnak, és mindent megtegyenek az infláció csökkentése érdekében ahelyett, hogy strukturális reformokat vigyenek véghez és ebből majd hosszú távon profitáljanak. A tanulmány többek közt azt is vizsgálja, hogy ez milyen jelentőséggel bír azon EU-tagállamok köré-

ben, akik azt remélik, hogy a közeljövőben belépnek a monetáris unióba.

Tisztán számtani megközelítés alapján a maastrichti inflációs kritérium óriási sikernek bizonyult, ugyanis az *inflációs különbség* a magas és alacsony inflációjú országok csoportja közt – amely a hetvenes évek közepétől egészen a nyolcvanas évek elejéig kétjegyű volt – a kilencvenes évek elején elkezdett csökkenni és 1997-ben már csak 2–3 százalékpont körül mozgott. A kritérium teljesítése érdekében az EU tagállamainak két választási lehetősége volt. Az egyik az, hogy a monetáris politika és piacorientált reformok segítségével tartósan csökkentsék az inflációt, a másik, hogy rövidtávú intézkedések bevezetésével ériék el mindezt, például az állam által szabályozott árak és a közvetett adók csökkentésével, valamint más, hasonló eszközökkel, amelyek csökkentik a keresletet és mérséklék a jövedelmet.

Melyik dezinflációs stratégia működik a legjobban? Az eurózónába történő gyors belépést – maximális politikai támogatással – a rövid távú stratégia biztosítja. A strukturális reformokkal elért alacsony infláció meghosszabbíthatja a folyamatot és késleltetheti a monetáris unióhoz történő csatlakozást. De azok az országok, amelyek a hosszú távú stratégia mellett döntenek, erősebb gazdasággal léphetnek be az eurózónába.

A kilencvenes évek végén az EU tagállamai azon igyekeztek, hogy minél előbb bevezessék az eurót. Ennek érdekében a legtöbb ország rövid távú intézkedésekre támaszkodott, míg az áru- és tényezőpiacokon nem került sor reformokra. De

amikor ezen intézkedések hatása erejét veszítette, az infláció ismét felgyorsult. Míg az „alacsony infláció most, reform később” stratégia költségei rövid távon mérsékeltek, addig hosszú távon igen csak magasak. Ugyanis a monetáris transzmissziós mechanizmus nem bizonyul túl hatékonynak és a gazdasági szereplők a további döntéseiket magasabb inflációs várakozások mellett hozzák meg. Ez a jövőbeni inflációellenes lépéseket megdrágítja. Ezzel szemben azok az országok, amelyek hosszú távú strukturális reformokat vezettek be, most rugalmas piaccal rendelkeznek és alacsonyak az inflációs várakozások.

Vajon mit jelenthetnek a régi EU-tagállamok tapasztalatai az újonnan csatlakozottak számára? A szerző szerint azoknak az országoknak, amelyekben még nem került sor a gazdasági reformra, sokkal meredekebb inflációval kell majd szembenéznük, ha az inflációt a közeljövőben le akarják szorítani. Ezek a következmények a régi és új tagállamokra egyaránt vonatkoznak. A rövidtávú stratégia későbbi következményei miatt ennek alkalmazása kevésbé vonzó. Ezért előnyösebb lenne a hosszú távú stratégia választása. Az inflációs kritérium által okozott feszültség viszont az egyszeri intézkedések bevezetésére ösztönöz.

NÉMETH NÓRA

A szegények a globalizáció igazi nyertesei

OLAF STORBECK, HANDELSBLATT 2006. 07. 03.

A globalizáció ellenzőinek kedvelt tétele szerint, a világ minden részén jelenlévő kapitalizmus a szegény országokat még szegényebbé, a gazdagokat pedig még gazdagabbá teszi. Egy spanyol közgazdász szerint ez nem igaz, és ezen állítását számításokkal igazolja. Eszerint 1970 és 2000 között a szegénység világszerte drasztikusan csökkent.

Gregor Gysi és Oskar Lafontaine szerint nincs semmi kétség afelől, hogy „az éhség és az alultápláltság egy barbár gazdasági rendszer eredménye” (írják a Baloldali Párt alapító okiratában). Szerintük „a további vadkapitalizmus a világ jelentős részén szegénységhez és terrorizmushoz fog vezetni”.

De a kapitalizmus globális győzedelmeskedése valóban a gazdagok további gyarapodásának és a szegények további elszegényedésének okozója? Nem, véli *Xavier Sala-i-Martin*, a spanyol származású makroökonómus, jelenleg a New York-i Columbia Egyetemen tanára. Sala-i-Martin megvizsgálta a világ jövedelemelosztását és arra a következtetésre jutott, hogy „az elmúlt 30 évben a szegénység világszerte lecsökkent”. Mindezt a „Quarterly Journal of Economics” legújabb számában közölte, amely a világ egyik legelismertebb közgazdasági szakfolyóirata.

Az abszolút értelemben vett szegények száma még mindig nyomasztóan nagy. Viszont a tanulmány szerint a helyzet 1970-hez képest erőteljesen javult. Akkoriban a szegények száma 300 millióval volt magasabb, mint ma. „Az abszolút

szegények száma 56 százalékkal csökkent egy olyan időszakban, amikor a Föld népessége 50 százalékkal nőtt”, írja Sala-i-Martin.

Hogy a szegénység visszahúzódása valójában milyen erőteljes, úgy állapíthatjuk meg, ha a szegények számát a világnépességhez viszonyítva vizsgáljuk. 1970-ben az emberek 20 százaléka élt a szegénységi küszöb alatt, míg 2000-ben ez az arány csupán 7 százalék volt. Ezen számok alapjául a világ jövedelemelosztásának részletes becslése szolgált, amelyet 1970 és 2000 között minden évben elvégeztek. Ezt bővítette ki Sala-i-Martin 138 ország makro- és mikroökonómiai adataival. Mindezek mellett különböző regionális jövedelemelosztási tanulmányok is segítettek munkáját. Többek közt figyelembe vette az inflációt is, ugyanis minden adat arra a valóságos értékre vonatkozik, amennyit egy dollár ért 1996-ban.

Mindenesetre a közgazdászok módszere vitatható. A Világbank álláspontja szerint Sala-i-Martin módszere szisztematikusan meghamisítja a szegénység nagyságát. A legfőbb kritika abban áll, hogy a közgazdász az egy főre jutó GDP-re vonatkoztatott. Ez félrevezető lehet, mivel a GDP tartalmazza a beruházásokat és az állami kiadásokat is, viszont ezek a kiadások nem növelik a rendelkezésre álló jövedelmet.

Sala-i-Martin a jóléti növekedést 1970 óta világszerte alulbecsüli. Például Kína esetében, amely a világ legnépesebb országa, a bizonytalan adatok miatt nem a hivatalos növekedési rátát alkalmazta. Ő a kínai GDP növekedését évi 5 százalékra becsülte. A Világbank ezzel szemben évi

7,6 százalékos növekedési ütemmel számolt az 1978 és 2000 közötti időszakban.

Kína különösen sikeres volt a szegénység elleni küzdelemben az elmúlt években. A tanulmány szerint 1970 óta 251 millióan lépték át a szegénységi küszöböt. Azoknak a kínaiaknak az aránya, aki kevesebb, mint napi 1,5 dollárból élnek, 32 százalékról 3 százalékra csökkent.

Mindezek ellenére Sala-i-Martinnak nemcsak jó hírei vannak, ugyanis a Szaharától délre 1970 és 2000 között tragédia történt. „A legtöbb ottani országban olyan rosszak voltak a növekedési adatok, hogy az egész kontinensen megnőtt a szegénység” – írja a közgazdász. 1970-ben 35 százalékkal még ugyanolyan magas volt a szegénységi arány Afrikában, mint Délkelet-Ázsiában. Viszont harminc év alatt ez az arány Afrikában 50 százalékra nőtt, míg Délkelet-Ázsiában 3 százalék alá csökkent. „Az afrikai szegények száma több mint 200 millióval nőtt”, Sala-i-Martin szerint. A világ szegényeinek háromnegyede Afrikában él, annak ellenére, hogy a kontinens a világ népességének csupán 11 százalékát teszi ki.

Az afrikai nyomor ellenére Sala-i-Martin számai alapján a jövedelem-egyenlőtlenség a világon nem nőtt, hanem csökkent. Kína, India és a többi ázsiai állam magas növekedési rátája azt eredményezte, hogy 3–4 milliárdnyi ember jövedelme elkezdett az iparilag fejlett országok felé áramolni. Ez a hatás nagyobb volt, mint a 608 milliónyi afrikai ember jövedelmének csökkenése. „Így a jövedelemegyenlőtlenség világszerte – több évtized után először – újra csökkent.” Ez mindenesetre nem fenntartható folyamat – hangsúlyozza a közgazdász, „Ha az afrikaiak jövedelme nem kezd el gyorsan gyarapodni, akkor a jövedelem-egyenlőtlenség megint növekedni fog.”

Sala-i-Martin számai összegezve a következőket mutatják: azok a fejlődő országok érték el a legnagyobb sikereket a szegénység elleni küzdelemben, amelyek bekapcsolódtak a nemzetközi munkamegosztásba. Ebből a szempontból a globalizáció tekinthető egy jóléti programnak is, amely a szegények közül is a legszegényebbek érdekében lép fel.

NÉMETH NÓRA

Az amerikaiaknak többet kellene fizetniük

INTERJÚ EDMUND PHELPS-SZEL, WALL STREET JOURNAL 2006.10.16

Amikor a XVIII. században a politikai gazdaságtan új tudománya megjelent, túlnyomórészt két kérdés foglalkoztatta: hogyan lesznek a társadalmak gazdagok, és hogyan tudják ezt a vagyont igazságosan felosztani. Az idei közgazdasági Nobel-díjas, Edmund Phelps professzor a jólét gyökerei és a fenn tartható gazdasági igazságossághoz vezető utak után kutat, nemcsak a mai világban, hanem generációkon keresztül. A Nobel-bizottság az inflációval és a munkanélküliséggel kapcsolatos munkássága alapján választotta ki, de Phelps professzor számos egyéb dolgot is tett az elmúlt években. A politikai döntéshozatal különféle kérdéseire kereste a választ, például hogyan lehet a gazdaság termelékenyebb, melyik adórendszernek vannak a legész- tönzőbb hatásai, mennyit kellene egy társadalomnak megtakarítania és beruháznia. Ebben az interjúban többek közt kifejti, hogy miért kellene az amerikaiaknak többet adózniuk, és miért kellene többet tenniük a szegények fizetésének emeléséért.

The Wall Street Journal (WSJ): Számos közgazdász szerint az Egyesült Államok felelőtlenül viselkedik, mivel többet költ annál, amennyit termel, és így hatalmas adósságot halmoz fel. Az ön „aranszabálya” a tőkeakkumulációról azt állítja, hogy minden generációnak egy bizonyos összeget meg kell takarítania, hogy a jövő generációi is hasonló életszínvonalon élhessenek. Törődünk kellene a következő generációkkal?

Phelps professzor: Amikor az aranszabályt alkalmazzuk, akkor a világgazdaságra kell pillantani. A világ összességében eleget takarít meg, például Kínát külön ki kell emelni jelentős megtakarítása miatt. Az USA kormányát el kell ítélnem az állandó költségvetési hiány miatt, bár figyelembe kell venni, hogy hatalmas kötelezettséggel kell szembenéznünk a nyugdíjba vonulók nagy száma miatt.

WSJ: A hatalmas kötelezettségekkel kapcsolatban Ön úgy véli, hogy az amerikai gazdaság minden valószínűség szerint úrrá tud lenni a demográfiai nehézségeken, ha a termelékenység továbbra is úgy nő, ahogyan az elmúlt években. Reális kiútnak látja ezt?

Phelps professzor: A jelenlegi gazdasági szerkezetet figyelembe véve úgy gondolom, hogy valószínűtlen egy hasonlóan hosszú fellendülés. Ezért az amerikai közgazdászoknak arról kellene tanakodniuk, hogyan lehetne az amerikai gazdaságot dinamikusabbá tenni, vagyis hogyan lehetne folyamatosan magas beruházást és foglalkoztatottságot elérni, nemcsak az internet térhódítása, vagy hasonló események hatására.

WSJ: A termelésbeli áttörést leszámítva hogyan tudná megoldani az Egyesült Államok a közelgő kötelezettségekből eredő problémákat? Adót kellene emelni, vagy a társadalombiztosítási juttatásokat kellene csökkenteni?

Phelps professzor: Az elmúlt pár évtizedben a központi kormányzat gyakorlatilag

eltörölte az alacsonyabb fizetéssel, bevétellel rendelkezők adózási kötelezettségét. Ez hiba volt, mivel minden adóbevételre szükség van. Az nem hatásos, ha az alacsonyabb bevétellel rendelkezők és a magasabb jövedelmet szerzők is hasonlóan alacsony adókulccsal szembesülnek, mivel nincs készítés a keményebb munkára. Olyan adóterheket kellene kiszabni, amely az embereket magasabb jövedelem elérésére ösztönzi, amelyet máshogy nem tudnának megszerezni. Véleményem szerint Bush elnöknek vissza kellene állítania az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezőkre kiszabott adókat, nem a magasabb jövedelemre szert tevők adózását csökkenteni.

WSJ: Ebben az időben, amikor a szegények és a gazdagok közötti szakadék egyre jobban mélyül, igazságos volna-e egy ilyen lépés közgazdaságilag?

Phelps professzor: Szerintem az az igazságos, ha minden társadalmi csoport a rá vonatkozó adókat fizeti. Amerikában sok ember munkanélküli, de amikor munkához jutnak, még akkor sem elég a keresetük a tisztességes megélhetéshez. Egy olyan megoldást tudnék javasolni, amely

állami támogatással segítené az olyan vállalkozásokat, amelyek alacsony keresettel rendelkező munkásokat alkalmaznak.

WSJ: Ön tanulmányozta a különböző lehetőségeket, amelyekkel tartósan alacsonyan lehetne tartani a munkanélküliségi rátát. Mit tanácsol?

Phelps professzor: Az én különös nézetem szerint túl nagy a vagyon az amerikai gazdaságban, amelynek hatása káros a munkaerő iránti keresletre, a munkavállalók teljesítményére, és talán az újításra is. Gazdagok lettünk, részben a fenntarthatatlanul alacsony adókulcsoknak köszönhetően. Ebből a nézőpontból vizsgálva a központi kormányzat jól tenné, ha megemelné az adókat, és többletet halmozna fel addig, amíg vissza nem fizetjük az államadósságot. Rövid távon a magas adókulcs minden bizonnyal kellemtelen volna, de hosszú távon az adósság csökkentésével vagy megszüntetésével, a munka, illetve a fejlődés ösztönzésével, az adózás utáni fizetések magasabb arányban szerepelnének a vagyonban.

FORDÍTOTTA BODOKI ÁDÁM

Az oktatás a globalizáció motorja

U. SCHULTE DÖINGHAUS, HANDELSBLATT 2006. 12. 07.

Az „élethosszig történő tanulás” (life-long learning) világszerte uralkodó tendenciává vált, teljesen függetlenül attól, hogy az adott országban mekkora a jólét, a fejlődés foka és milyenek a hatalmi struktúrák.

BIELEFELD

Amikor a szociológus *John Meyer* éppen „Az oktatás globális intézményesítésén” töpreng, akkor feleségével egy felnőttkurzust látogat, ahol az énekes madarakról tanulnak. Meyer madármegfigyelő is, egyrészt, mert különösen kedveli a csodás kis szárnyasokat, másrészt viszont számára a tanulás nagyon fontos. A Stanfordi Egyetem hetvenéves emeritusa, aki az elmúlt tavaszi félévben vendégprofesszorként a Bielefeldi Egyetemen tevékenykedett, egy szociális képzési trenden dolgozik az élethosszig tartó tanulás érdekében, amely iránt mindig is nagy érdeklődést mutatott. (John W. Meyer vezető globalizáció-kutató, aki főként oktatásszociológusként és szervezéseméleti tudósként vált ismertté. Meyer a „neo-institucionalizmus” egyik úttörője. Legfontosabb írásai, a „Világkultúra” és „A nyugati elvek meghódították a világot” címmel 2005-ben német nyelven is megjelentek.)

A fejlett nyugati országokban az „élethosszig tartó tanulás” gazdasági, és egyben politikai válasz is a demográfiai fejlődésre. A jövőben egyre inkább szükség lesz idősebb munkavállalókra, akik képesek szembenézni a tudásalapú társadalom kihívásaival. Mindezek mellett tudást teremtő egyénekre lesz szükségünk,

akik „átélik az emberi tökéletlenség évszázadunkat belengő érzését” – fogalmazza meg a berlini kerkutató *Paul B. Baltes* és egyben azt a kérdést is felteszi, hogy az élethosszig tartó tanulásnak folyamatosnak, vagy az ő szavaival élve „nonstopnak” kell-e lennie.

„Az élethosszig tartó tanulás elkerülhetetlen eszköz a munkavállalók versenyképessé tételében a mai globalizált gazdaságban” – írja a Világbank. Mindezek mellett az élethosszig tartó tanulás növelhetné az összetartást, csökkentené a bűnözést és nőne a gazdasági és kulturális jólét, amelyeknek következtében az emberek szociális viselkedése is javulna.

Meyer professzor számos empirikus tanulmányában kiemeli a különböző társadalmaknak és kultúráknak az élethosszig tartó képzés iránti igényének növekedését, mely teljesen független a jóléttől, a fejlettségi szinttől és a hatalmi struktúráktól. „Világszerte mindenütt hasonló dinamika jelent meg” – véli Meyer.

A képzés megtöri a hatalmat. A törekvés az oktatásban való részvételre csak egyik bizonyítéka ennek, amikor a legfontosabb és legszembetűnőbb az, hogy „a nyugati elvek hogyan hódítják meg a világot” (ez egyben Meyer könyvének címe is). A nyugati kultúra nagy ígéretei, többek között az értelem, az individualitás és a haladás, az elmúlt 40 évben bámulatos eredményeket értek el, amelyek megmutatkoztak például a gyermekmunka visszaszorulásában és a képzési szint növekedésében még olyan földrészekben is, mint Afrika.

Habár a modernizáció gördülő modellje részben eltér az európai és ameri-

kai oktatási elvektől, mégis jelentős kapcsolatban áll a nemzeti képzési rendszerekkel. „Végül pedig az oktatási anyagok erős nemzetköziesedése figyelhető meg alap- és felső szinten egyaránt és terjedőben van egy oktatásközpontú világszemlélet is, amely egységes emberiséget és közös életteret tételez fel.”

VAJON KULTURÁLIS JELENSÉG-E A GLOBALIZÁCIÓ?

Meyer egyik könyve szerint a világkultúra minden olyan „kulturálisan terjeszkedő rendszer, amelynek eredete a nyugati társadalmakban gyökerezik. A nyugati nézetek, orientációk, elvek, értékek és normák kulturális elterjedése „rendkívül hatékony” volt, foglalja össze véleményét Meyer egyik empirikus tanulmányában, amit környezetvédelmi törvények összehasonlításával, a nemzetközi jogszabályok, és túlnyomórészt az oktatás fejlődésével magyaráz.

A globalizációt nem szabad csupán makroökonómiai jelenségként kezelni, valamint a jólét és a fogyasztás iránti megnövekedett váagnak tekinteni, mivel ez tartalmazza a haladás elveit, az emberi jogok és az igazságosság alapjait, amelyek a képzés iránti fokozódó igényben is megmutatkoznak. Meyer ezt „globális mítosznak” nevezi, amely világszerte terjed. A tendencia szervezésének és mobilizálásának megvalósítását nemzetközi szervezetek veszik kezükbe, mint az UNESCO, az EU, az OECD és mostanában a Világbank is. Ezek hatáskörét történelmileg és politikailag is bámulatosnak tartja a neo-institucionalista elveket valló Meyer, mivel ezek többnyire a diskurzus és a konszenzus elvein alapulnak. Nem úgy, mint azok a szigorú nemzetiállami hatalmi rendszerek, amelyek szinte csak a fegyverekre és a pénzre számíthatnak.

A nemzetek feletti szervezetek hatásköre az elmúlt évtizedekben éppen ezért növekedett meg, mivel ennek az elvnek az elismertségét erősítették és egy hatékony, államok közti képzési versenyt teremtettek (például az OECD Pisa-tanulmánya segítségével). Egy olyan Pisa-tesztben, amely az élethosszig tartó tanulással foglalkozna, Németország körülbelül a középmezőnyben lenne. Míg a németeknél a finanszírozási kötelezettségekről folyik a vita, addig a britek igyekezete figyelemre méltó.

HÁROM OK, AMIÉRT AZT MONDHATJUK, ELÉRKEZETT AZ ÉLETHOSSZIG TARTÓ TANULÁS IDEJE

Az élethosszig tartó tanulás világtrendje bámulatos dinamikájának okait fejtegeti *Anna Jakobi* disszertációjában. A Bielefeldi Egyetem világtársadalom tanszékének politológusa és szociológusa így nyilatkozik: „Az élethosszig tartó tanulás az oktatáspolitikában világnormává vált, ami a nemzetközi intézmények modern oktatáspolitikai elvei elterjedésének köszönhető.”

Ezt a tételt igazolta a „Meyer-tanítvány” tanítómesterének módszerei alapján. 99 ország élethosszig tartó tanulási jelentéseit hasonlította össze, elemezte, tartalmilag összerendezte és interjúkat készített hozzájuk.

Az élethosszig tartó tanulásról vallott ezen nézetek azért arathattak sikert világszerte, mert gazdaságilag és politikailag is megérett rá az idő. Ennek pedig három oka van: Egyrészt az élethosszig tartó tanulás gazdaságossá tétele gondoskodott arról, hogy ma már ez a politika több elvárást jelent a gazdasági növekedéssel kapcsolatban, mint a hetvenes években. A korábbi viták mindig csak az individuális fejlődésre és az állami támogatásra összpontosítottak. Másrészt a

tudásalapú társadalom gondolata világszerte politikai kérdéssé vált, ami „a képzést találja a legmegfelelőbb stratégiának”. Végül, de nem utolsó sorban a nemzetközi intézmények nagyon fontos szerepet játszottak a politikai fejlődésben, amelynek köszönhetően az általuk támogatott politikák iránti érdeklődés jelentősen megnőtt.

A Pisa iskolai oktatási témájához hasonlóan az OECD trendeket és kérdésköröket fogalmaz meg az élethosszig tartó tanulással kapcsolatban is. Habár az OECD a klasszikus nemzetállami szemléletben nem rendelkezik hatalommal, mégis hihetetlen befolyásoló képessége van – véli Jakobi. Az OECD napjainkban az oktatáspolitikai „szürke eminenciása”, főképp az új EU-tagállamokban. Tekintsük például Csehországot, ahol egy nemzeti oktatási fejlesztési program működik, amely az élethosszig tartó tanulást kulcsfontosságú elvként ismeri el.

A nemzetközi szervezetek befolyása az egyes országok élethosszig tartó tanulással kapcsolatos politikájára gyakran sokkal erősebb, mint hatása az államháztartásra. „Az OECD elismert helyzetét nem a jogi szabályozásoknak köszönheti, hanem sokkal inkább témajelöléseinek és a politikai irányvonalak alakításának és irányításának” – írja Anja Jakobi.

Németországban az állam és a szövetségi tartományok 2004-ben kidolgozták az élethosszig tartó tanulás (LLL) stratégiáját. Uniós szinten is lefektették az LLL célkitűzéseit, amely szerint „a sikeres átállás egy tudásalapú gazdaságra és társadalomra, az élethosszig tartó tanulás felé történő orientálódás segítségével mehet végbe” – olvasható az Európai Tanács 2000-ben, Lisszabonban elfogadott dokumentumában.

NÉMETH NÓRA

Boldog 20. születésnapot a Big Mac indexnek

ECONOMIST, 2006. 05. 26.

Amikor 1986-ban az Economist szerkesztője feltalálta a Big Mac indexet, amely akkor az árfolyamelmélet egy könnyelmű előfutárának bizonyult, korántsem gondolta, hogy az 20 év múlva is megállja a helyét. A hamburger-közgazdaságtan immár harmadik évtizedébe lép, és a Big Mac indexet előszeretettel használják világszerte. Itt az idő, hogy szemügyre vegyük, mit mutatnak meg nekünk a hamburgerek az árfolyamokkal kapcsolatban.

Az Economist Big Mac indexe, az egyik legrégebbi nemzetközi-kereskedelmi elméleten, a vásárlóerő-paritáson (PPP: *purchasing-power parity*), alapul, amely azt mondja ki, hogy az árfolyamok olyan irányba mozdulnak el, hogy két országban az ugyanazon termékekből és szolgáltatásokból álló jósággkosarak értéke megegyezzen. A mi jósággkosarunk most a McDonald's Big Mac-je, amit világszerte körülbelül 120 országban állítanak elő. A *Big Mac vásárlóerő-paritás* egy olyan árfolyamot nyújt, amely szerint a hamburgerek mindenhol ugyanannyiba kerülnek. Így Kínában egy Big Mac 10,5 jüanba, míg az amerikai városokban 3,10 dollárba kerül. Ha a két árat kiegyenlítőnénk, akkor a következő árfolyamhoz jutnánk: 1 dollár 3,39 jüant ér a piaci 8,03-as árfolyam helyett. Más szavakkal: a jüan 58%-kal „alul van értékelve” a dollárral szemben, azaz a kínai hamburger olcsóbb.

Ezzel ellentétben, ugyanezt a technikát alkalmazva, az euró a dollárral szemben 18–22 %-kal „felül van értékelve”. Hasonlóképpen a svájci és a svéd

valuta inkább „túl van értékelve”. Másik oldalról a jen – mostani erősödése ellenére is – 28 %-kal alulértékelt a PPP alapján, amely szerint egy dollár csupán 81 jen. Mindent figyelembe véve, az összes feltörekvő piac valutája túl olcsónak tűnik.

Az index sosem volt igazán precíz előrejelző mutatója az árfolyammozgásoknak, csupán egyszerű segédletnek bizonyult, amely megmutatja, hogy megfelelnek-e a valuták a hosszú távú szintnek. Ennek ellenére a hamburger-közgazdaságtan jelentős eredményeket ért el az árfolyamok előrejelzését illetően, ugyanis azok a valuták, amelyek túlértékeltnek bizonyultak, a következő években gyengültek. Mindig figyelembe kell vennünk a Big Mac becslések korlátait is. A hamburgerekkel nem tudunk tökéletesen, határokon átívelve kereskedni, ugyanis különbségek lépnek fel az adók és más, kereskedelmi forgalomba nem kerülő inputok költségei területén.

Az egészséges életmódra vonatkozó gyakori figyelmeztetések ellenére, számos amerikai politikus előszeretettel idézi a Big Mac indexet, ha ez megfelel céljainak. Különösen akkor, ha szükségük van a kínai valuta nagybecsülésének hangsúlyozására, hogy csökkentsék az óriási amerikai kereskedelmi hiányt. De a kínai hamburger olcsósága nem igazán igazolja azt a tényt, hogy a jüan jóval valóságos piaci értéke alatt van. A vásárlóerő-paritás hosszú távú nézőpont. Jelzi, merre mozognak az árfolyamok, de keveset mond a mai piaci egyensúly árfolyamairól, amely szerint a külkereskedelemben kerülő termékek árai megegyeznek. A hamburger ezzel szemben egy olyan

termék, amely külkereskedelmi forgalomba kerülő és nem kerülő inputokból áll össze.

Az természetes, hogy a szegényebb országokban alacsonyabbak az árak, mint a fejlettebbekben. Bár a külkereskedelmi forgalomba kerülő termékek árának meg kell egyezniük, a kereskedelmi forgalomba nem kerülő szolgáltatások – az alacsonyabb bérek miatt – olcsóbbak a kevésbé fejlett országokban.

Megbízhatóbb módszer, ha a PPP-ket az egy főre jutó GDP-re dollárban számoljuk át, mintha a piaci árfolyamokat nézzük. Így minden szegény országnak van egy burkolt PPP árfolyama, amely magasabb, mint a piaci ráta, azt a látszatot keltve, hogy a valuta alul van értékelve. Az elmélet és a gyakorlat egyaránt azt mutatja, hogy ahogy az országok gazdagabbá válnak és nő a produktivitásuk, úgy értékelődik fel a valutájuk is. De ez nem azt jelenti, hogy napjainkban a valuták folyamatosan erősödnek. *Jonathan Anderson*, a hongkongi UBS vezető köz-

gazdása úgy véli, hogy a jüan csupán 10–15 %-kal van a valós értéke alatt.

A PPP módosításai még hosszú távon sem az árfolyamok eltolódásából adódnak, hanem abból, hogy a relatív árak változhatnak. Például 1985 óta, amikor a jen 100 százalékkal volt túlértékelve a Big Mac index szerint, a japán hamburger ára harmadával csökkent. Ugyanekkor az amerikai hamburgerek egyharmaddal drágultak. Hasonló módon a jüan jövőbeli erősödése magasabb inflációt okozhat Kínában, mint az Egyesült Államokban.

A Big Mac index leginkább arra használható, hogy megállapítsa azon országok valutaárfolyamát, amelyek azonos egy főre eső jövedelemmel rendelkeznek. A feltörekvő piacok közt a jüan csakugyan alulértékelt, míg a magyar, a cseh, a török és a brazil valuta felülértékeltnek tűnik.

A közgazdászok ostobák lennének, ha kihagynák étrendjükből a Big Mac-et, de a túl nagy mértékű fogyasztás ugyancsak hiba volna.

NÉMETH NÓRA

Elsőbbség a közgazdaságtudománynak

OLAF STORBECK, HANDELSBLATT 2006. 13. 11.

A Mannheimi Egyetem a közgazdaságtanra akar specializálódni a szellem-tudomány terhére.

„Fight for Phil”, ezt írta valaki krétával a tiszteletre méltó mannheimi kastély falára, amely egyben az egyetem épülete is. A német egyetemisták nyelvéről lefordítva ez azt jelenti, hogy „Küzdjünk a Filozófiai Karért!” Ennek a felhívásnak a hátterében az áll, hogy az egyetem vezetése egy radikális változást tervez az intézményen belül. Meg akarják szüntetni a Filozófiai Kart, így a professzori állások egy része a közgazdasági tanszékre vándorol át, és az egyetem további tevékenysége szigorúan csak a közgazdaságtudományra és a társadalomtudományra fog korlátozódni. „Az egyetemek közti versenyben csak úgy tudunk hosszú távon sikeresek lenni, ha kizárólag a magkompetenciákra koncentrálunk”, nyilatkozta a Mannheimi Egyetem rektora, *Hans-Wolfgang Arndt*.

Az egyetem hagyományos erőssége a közgazdaságtan. Mannheim számos rangsorban, többek közt a Handelsblatt által készítettben is, előkelő helyet foglal el a közgazdaságtudomány, és a gazdálkodástudomány területén. A miniszteri kezdeményezés következtében az egyetem egy közgazdaságra szakosodott iskolává fog átalakulni.

Vizont a legjobb közgazdasági karokkal eddig sem Mannheim, sem más híres német egyetem nem tudta felvenni a versenyt. Egy 2003-ban megjelent rangsorolásban Bonn, a német listavezető, csupán a 87. helyet foglalta el világviszonylatban, míg Mannheim a 119. helyezést érte el. A

mannheimi rektorátusnak az a szándéka, hogy az egyetem öt éven belül bekerüljön a legjobb harminc közé. Ennek érdekében szükséges az akadémiai önkormányzat reformja, amit a kutatók akadályoznak. A Mannheimi Egyetem az országban elsőként akar négy főállású dékánt alkalmazni azért, hogy a tudósokat az igazgatási munkától megkímélje.

További hátránya a német egyetemeknek, hogy a szakterületek nem elég nagyok. „Még a mi karunk is kicsinek mondható”, állítja *Klaus Schmidt*, aki Münchenben Németország legnagyobb közgazdaságtudományi karán dolgozik. A mannheimi reform már a második ilyen kísérletnek számít. Legutóbb a Heidelbergi Egyetem 13 közgazdászát akarták elcserélni mannheimi informatikusokra és matematikusokra. A terv Heidelberg ellenállásán bukott meg.

A mannheimiek viszont továbbra sem adják fel, ugyanis országos és tartományi szinten is arra ösztönzik az egyetemeket, hogy egy bizonyos területre szakosodjanak. Mannheim a második fordulóban pályázik kutatási támogatásért, amely évi 6,5 millió eurós bevételt jelentene. „Az én benyomásom az, hogy azoknak vannak jó esélyei a miniszteri kezdeményezés megvalósítására, akik eddig is kisszámú és magas színvonalú szakterülettel rendelkeztek” – véli *Urs Schweizer* a Bonni Egyetemről, amelynek két projektje is zöld utat kapott a miniszteri kezdeményezés első körében.

A szakosodás viszont sok egyetemnek problémát okoz, ugyanis nem rendelkeznek elegendő forrással. „A további állásokat, amelyekkel a fő kompetenciáinkat lehetne növelni, csak saját költségveté-

sünk megnyirbálásával tudjuk finanszírozni”- állítja Arndt. Ez igencsak fájdalmas, viszont elkerülhetetlen. „Ha az egyetem továbbra se a fő hatáskörére koncentrálna, akkor középtávon veszélybe kerülhet, mint elsősorban a regionálisan kialakított, hagyományos típusú egyetemek csoportja” - olvasható a rektorátus egy stratégiai nyilatkozatában.

Ezt megakadályozandó, a Mannheimi Egyetem le akar válni a technikai és informatikai tudományokról és egy saját Gazdaságinformatikai Kart szeretne létrehozni. Hat technikai és informatikai tanszék így a Heidelbergi Egyetemre kerülne át, cserébe Mannheim négy gazdaságinformatikust kapna Heidelbergből. E terv végrehajtását illetőleg nincs választási lehetőség, a részletek viszont még nyitottak.

A reform megvalósítása érdekében a rektorátus mindenképpen erőforrásokat szándékozik átcsoportosítani a szellem-tudományoktól a közgazdaságtudomány javára. A rektorátus a 12 filológiai tanszékből 2008-ig hármat közgazdaságivá akar átalakítani. Azok a professzúrák lennének érintettek, amelyek függetlenek, illetve ennek következtében válnának azzá. A maradék szellem-tudományi professzúrákat, mint a germanisztika, az anglistika és a romanisztika, egy intézmény keretében foglalják össze és a Társadalomtudományi Karnak rendelnék alá.

Tartalom szempontjából a „kultúrára és a gazdaságra” koncentrálnának. A terv szerint a gazdaságtörténetre összpontosító történészek a Közgazdaságtudományi Karhoz tartoznának.

„A mi szempontunkból nem a szellem-tudomány szétveréséről van szó” - hangsúlyozza a rektorhelyettes, *Peter Drewek*. Az egyetem ezt a képességét a közgazdaságtudomány javára akarja felhasználni. „A Filozófia Tanszékét szeretnénk kimozdítani elszigetelődéséből, és tudását az egész egyetem számára elérhetővé tenni.”

Az, hogy a tervek megvalósulnak-e, még kérdéses. Az egyetem a 2007-es tavaszi félévben fog véglegesen dönteni. „Az, hogy egy egyetem ilyen radikálisan akar szakosodni, figyelemre méltó és megérdemli a támogatást”- véli a dortmundi statisztikus, *Walter Krämer*, aki pályafutását Mannheimben kezdte. „Ez egy triviális felismerést foglal magában, még hozzá azt, hogy az embernek arra kell koncentrálnia, amit jól tud és a többivel nem szükséges törődnie.” Ezt nem mindenki látja így. A stratégiát sokan hevesen bírálják és mintegy 1000 diák demonstrált a tervek ellen. *Hansgünther Heyme*, a szomszéd város, Ludwigshafen színházi intendánsa az elképzelést középkorba illőnek tartja.

NÉMETH NÓRA

A francia közgazdasági gondolkodásban különleges szerepet tölt be a Toulouse-ban működő Institut d'Economie Industrielle. Ebben az intézetben összpontosul az a kutatási potenciál, amely egyesíteni igyekszik az amerikai közgazdaságtan szellemiségét a francia gyakorlattal. A következőkben az intézet munkatársai által készített három rövidebb cikket ismertetünk.

Euronext, kész a házasságra

BIAIS, BRUNO, "EURONEXT, BON A MARIER", L' EXPANSION, N. 706, MARCH 2006.

Egy egységesebb európai részvénytőzsdét egyszerűbbé tenné a diverzifikált, változatos portfóliók létrehozását és kezelését: a befektetők ugyanazon a képernyőn tudnák követni az árfolyamok alakulását.

Fog-e az Euronext, a párizsi, amszterdami, lisszaboni illetve a Liffe (Londoni határidős tőzsde) tőzsdei csoportosulása egyesülni a Deutsche Börse-vel? Vagy inkább a Londoni Értéktőzsdét választja? Ez aktuális kérdés, mivel az egyesülési és felvásárlási folyamatok fellendülése a tőzsdei vállalatokat is érinti.

Egy egységesebb európai piac egyszerűbbé tenné a diverzifikált, változatos portfóliók létrehozását és kezelését: a befektetők ugyanazon a képernyőn tudnák követni az árfolyamok alakulását, és egy sokkal megfelelőbb stratégiai döntést tudnának hozni. A likviditás egyetlen helyen összpontosulna – javítva a piac hatékonyságát. Az arbitrázs folyamata is egyszerűbbé válna, egyetlen helyen lehetne lebonyolítani, amely részvényeket, határidős ügyleteket és különböző lejáratú kötelezettségeket kínálna.

De nem szabad alábecsülnünk a két, különböző alapokra épülő tőzsde egye-

sülésével járó nehézségeket. A német tőzsde kezeli a tranzakciós ügyleteket (mint pl. az elektronikus megrendelések), részvények kibocsátását és szállítását, az Euronext viszont csak a részvények értékesítésével és tranzakciójával foglalkozik.

Ráadásul a tőzsdék közti konkurenciának van néhány előnye is. Ez ösztökelte az európai tőzsdéket arra, hogy egy átláthatóbb fizetési rendszert hozzanak létre, sokkal hatékonyabbat, mint annak amerikai megfelelője. Az Amerikai Egyesült Államokban a New York Exchange és a Nasdaq technológiai késései és hatékonyságának segítette elő az elektronikus értékesítés fejlődését és az ECN kialakulását, ami a piac fragmentálódásához vezetett.

Elképzelhető egy köztes megoldás: a Frankfurti Értéktőzsde az egyesülést megelőzően feladhatná az értékpapírok vásárlásával és eladásával kapcsolatos tevékenységét, lehetőséget adva egy páneurópai rendszernek, ami sokkal hatékonyabb mindkét területen. De akármi is legyen a végső megoldás, a párizsi tőzsde utolsó húsz évben nyújtott lenyűgöző fejlődése és korszerűsödése még tartogat meglepetéseket számunkra.

FORRÓ MÓNIKA

Itt valami nem kerek

IVALDI, MARC, "LE TRAIN NE TOURNE PAS ROND", L'EXPANSION, N. 709, JUNE 2006

Az Európai Bizottság úgy gondolja, hogy a vasúti közlekedésben a szállítási és hálózati tevékenységek szétválasztása szükségszerű egy, az utasok számára előnyös konkurencia feltételeinek megteremtéséhez, mindaddig, amíg az európai vasúti társaságok számos területen nem elég hatékonyak.

Jobban gurul a vonat, ha a kerekei tökéletesen kerek. De minél többet gurulnak a vagonok, annál inkább eldeformálódnak a kerekük. A kerék deformálódásainak „mérésére” használható egy új technológia, egy úgynevezett mérő modul. Ez adatokat szolgáltat a szakemberek számára, hogy azok jobban végezhesék el a karbantartási munkákat. Természetesen egy ilyen technológia nagy összegű befektetéseket igényel.

Ez az eset jól mutatja a különbséget egy olyan vasútipar, amelynek hálózati és közlekedési irányítása elkülönül, és egy másik vasútipar között, amelyben ezek egyesülnek. Utóbbi esetben a vállalatok igyekeznek minimalizálni az új technológia költségeit azáltal, hogy csökkenteni tudják a sínek és az anyagok költségeit. Azoknál a vállalatoknál viszont, ahol vagy csak az infrastruktúrával, vagy csak a vonatokkal foglalkoznak, nehézségek merülhetnek fel az új technológia alkalmazásával kapcsolatban, mert egyezségekre kell jutniuk a finanszírozás módjában

és a keletkező haszonból való részesedésben. Az is meglehet, hogy ezek a vállalatok nem akarják megosztani egymással a technikai adataikat és információikat.

1937-ben egy *Ronald Coase* nevű közgazdász kimutatta, hogy egy vállalaton belüli szerv képes lenne megoldani a vezetők azon problémáit, amit a piac önmagában nem képes. Az Európai Bizottság mégis úgy gondolja, hogy a szállítási és hálózati tevékenységek szétválasztása szükségszerű egy, az utasok számára előnyös konkurencia feltételeinek megteremtéséhez, mindaddig, amíg az európai vasúti társaságok számos területen nem elég hatékonyak. Az nem olyan biztos!

Egy kormánytól és természetesen a vasúti szektortól is független szabályozói intézmény biztosíthatná az igazságos konkurencia megteremtéséhez szükséges körülményeket. Munkája kiemelkedően hatékonyra válhatna, ha a nemzeti szabályozói intézmények megosztanák egymás között az információikat és a vasúti társaságok a közgazdászok által alkalmazott, úgynevezett összehasonlító elemzésen alapuló árszabályozás szerint működnének.

Ez egy olyan példa, amely megérdemli, hogy fontolóra vegyék más hálózati iparágakban is, mint például a villamosenergia-ellátás vagy a telefon, még akkor is, ha mindegyiküknek megvan a maga sajátossága.

FORRÓ MÓNIKA

Orvosságok: milyen áron?

JULLIEN, BRUNO, "MÉDICAMENTS: A QUEL PRIX?", L' EXPANSION, N. 713, NOVEMBER 2006

Az orvosságok ára és az új készítmények kidolgozásához szükséges kutatások közötti összefüggés sokkal összetettebb és bámulatba ejtőbb, mint azt gondolnánk.

Az egészségügyi kiadások emelkedése hatalmas kihívás elé állítja a gazdag országokat. Többségük már évtizedek óta próbálja szabályozni azt, kevés sikerrel. Talán azért, mert elfelejtik, hogy az egészségügyi kiadások állandóak, annak emelkedése az egészségügyi ellátás minőségének javulását tükrözi, és az egészségügyi politika hosszú távon értékel. Az orvosságok árszabályozásáról szóló vita általában egy arbitrázsprobléma köré összpontosul: az árak csökkenésével ugyan csökkennének a közvetlen költségek, de féltő, hogy ez a csökkenés hátráltatná a laboratóriumi munkákat és innovációkat. Valójában az orvosságok ára és az új készítmények kidolgozásához szükséges kutatások közötti összefüggés sokkal összetettebb és bámulatba ejtőbb, mint azt gondolnánk.

Vegyük példának Németországot és Új-Zélandot, ahol egy úgynevezett „referencia-árat” használnak – amit most Franciaországban is tanulmányoznak. Ez a piacon levő legalacsonyabb árhoz igazítja egy adott gyógyszer árából a visszatérítés nagyságát. Egy ilyen mechanizmus

bevezetése befolyásolja a nagy gyógyszerészeti laboratóriumok kutatás-fejlesztési befektetésének mértékét. Az ösztönzés inkább a nagy áttörést jelentő fejlesztéseket részesíti előnyben, mint a már létező kínálat tökéletesítését, ami azok hatékonyabbá tételét és árcsökkentését jelentené.

Felvenni a versenyt egy létező termékkel nem annyira kifizetődő, hiszen a „referencia-ár rendszere” a konkurencia legalacsonyabb árához igazodik. Egy olyan új terméket a piacra dobni, amely egy ideig egyedüli a piacon, nagyon is jövedelmező. Ily módon nem biztos, hogy sikerül az egészségügyi költségeket szabályozni. Ezekről az innovációkról lemondani nem célszerű, mivel ezek a létező, alacsonyabb áron beszerezhető orvosságok kiegészítőjeként a költségek emelkedésének megakadályozásában természetes fékként szolgálnak. Ráadásul az innováció megtorpanása hosszú távon rossz hatással van az egészségügyi ellátás minőségére, ami a pótlólagos költségek egyik lehetséges forrása.

Manapság az orvosságok kínálatát világszinten határozzák meg. Ennek jelentősége abban rejlik, hogy koordinálás nélkül nem lehet egységes politikai szabályozást kialakítani az egészségügyi költségekre nézve, legalább is nem európai szinten.

FORRÓ MÓNIKA

Találkozás dr. Vészmadárral

IMF SURVEY VOL. 35. NO. 19. 2006. 10. 16.

Nouriel Roubini a "Dr. Vészmadár" becenévvel illetve magát, ugyanis számára nagyon borúsak az amerikai gazdasági kilátások.

Az utóbbi hónapokban a New Yorki Egyetem tanára, Nouriel Roubini magát a „Dr. Vészmadár” becenévvel illetve, ugyanis nagyon pesszimistán látja az amerikai gazdasági kilátásokat. A IMF-ben a múlt hónapban tartott előadásában Roubini világosan kifejtette álláspontját ezzel kapcsolatban. Szerinte a kudarc különösen az ingatlanpiacot fogja sújtani. *Anirvan Banerji* a Gazdasági Cikluskutató Intézettől (Economic Cycle Research Institut) viszont kételkedett ebben.

A feszültség enyhítésére az IMF kutatási osztályának helyettes igazgatója, *Charles Collyns* azt nyilatkozta, hogy Roubini „honlapja és blogja talán egyike a legolvasottabb oldalaknak az IMF dolgozói körében”. Collyns továbbá azt a szellemes megjegyzést tette, hogy az a „hatalmas tömeg”, amely Roubini szemináriumát látogatja (kb. 300 fő) talán nem szakmai, hanem inkább személyes érdeklődést mutat.

Roubini álláspontja szerint az amerikai ingatlanpiac megingása kulcsfontosságú előrejelzése lehet egy újabb recessziónak. Az amerikai ingatlanpiaci kudarc a recessziót előrejelző három legjelentősebb mutató egyike, a magas olajárak és az emelkedő kamatláb mellett. Az utóbbi években az amerikaiakat költekezési hullám érte el az alacsony olajárak és kamatlábak miatt. Sokan jelzőloghitelt vettek fel lakásukra és tulajdonképpen

„bankautomataként használták ingatlanjaikat”. Most viszont a fogyasztók teljes kimerülése fenyeget.

Roubini párhuzamot állított fel a jelenlegi helyzet és a 2001-es év eleje közt, amikor az amerikai gazdaság recesszióba zuhant. A mai jelenség az ingatlanpiac és a tartós fogyasztási javak piacának telítettségére vezethető vissza, szemben a technikai piacon fellépő telítettséggel, ami 2001-ben okozott problémát. Még ha a Fed csökkenti is ebben az évben az alapkamatot, akkor sem lehet a gazdasági visszaesést távol tartani. 2001-ben a Fed hasonlóan cselekedett, mégsem tudta a recessziót megakadályozni. Ha valamely piacon telítettség alakul ki, akkor ezt fel kell oldani és ehhez a kamatlábnak semmi köze nincs.

Sokan úgy vélik, ha az amerikai gazdasági növekedés lassulni fog, vagy épp recesszióba zuhan, akkor a világ többi része még el tudja mindezt kerülni, ugyanis Ázsiának és Európának is elég nagy a hazai kereslete. Roubini megkérdőjelezte ezt a nézőpontot, ugyanis szerinte a világ többi része nagymértékben függ az Egyesült Államokba irányuló exporttól. Szerinte „ha az Egyesült Államok tüsszent, akkor a világ többi része is beteg lesz”. Roubini még azt is hozzáfűzte, hogy sok országnak egy esetleges gazdasági visszaesés esetén korlátozottak a lehetőségei a makroökonómiai eszközök felhasználása terén, aminek következtében inflációs nyomás, vagy éppen fiskális kényszer nehezedik a gazdaságra. Így egyeseknek egyedül kell majd megküzdeniük az ingatlanszektor hanyatlásával.

Banerji pontosabb értékeléssel szolgált az amerikai jövőt illetőleg. Egyrészt

elismerte Roubini fő szerepét a konszenzus elősegítésében, másrészt igencsak kritikusnak bizonyult az előrejelző analógiával kapcsolatban. Banejri szerint számos hatás létezik, amely az elmúlt évtizedekben a recessziók előidézésében szerepet játszott az Egyesült Államokban.

Banejri nem volt egészen biztos abban, hogy Roubini helyesebben járt el,

amikor a jelen helyzetet a 2001-es év eleji szituációval hasonlította össze, mint azok, akik a mostani problémát az 1990-es évek közepén fellépő visszaeséséhez hasonlították. Az előrejelzéseket megnehezíti az analógia, amelynek helyes megválasztása korántsem egyszerű.

NÉMETH NÓRA

A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERVRŐL PUBLIKÁLT ELEMZÉSEK, ÉRTÉKELÉSEK

1. BEVEZETÉS

Túl vagyunk az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) megvalósítására rendelkezésre álló ötéves időszak (2004–08) felén, a források egészét lekötötték és mintegy felét kifizették (2006. december eleji adatok). A média naponta foglalkozik az EU-támogatásokkal, a honlapokon rengeteg elemezhető adat található. Végéhez közeledik a II. Nemzeti Fejlesztési Terv megvalósításának előkészítése, az operatív programok egyeztetése az Európai Bizottsággal, az intézményrendszer felkészítése.

Tehát lehetőség és szükség is van az NFT elemzésére. Ehhez képest a szakirodalomban egyelőre viszonylag kevés érdeklődés fedezhető fel. Ezzel együtt, a publikációk száma már elegendő az összehasonlításhoz, egy „meta-értékelés” elvégzéséhez. Igyekszünk röviden bemutatni, és rendszerbe foglalni az NFT-ről publikált elemzéseket, értékeléseket.

Elemzések, értékelések alatt értjük mindazon írásokat, amelyek célja, hogy szakmai szempontok szerint, objektív képet alkossanak az NFT-ről, illetve annak egyes szegmenseiről. Tekintettel arra, hogy ez a halmaz meglehetősen heterogén, – az Európai Bizottság iránymutatásának (EC [2006]) megfelelően – megkülönböztünk

- független szakértők által készített, nagyobb lélegzetvételű értékeléseket, ezen belül
- az NFT hatására fókuszáló ún. stratégiai értékeléseket,
- a megvalósítást elemző ún. operatív értékeléseket,
- egyéb elemzéseket.

2. AZ NFT-RŐL PUBLIKÁLT ELEMZÉSEK RÖVID BEMUTATÁSA

A következőkben készítésük időpontja és jellegük szerint csoportosítva mutatjuk be az NFT-ről publikált elemzéseket.

1. táblázat Az elemzések jellegük és készítésük időpontja szerint

elemzés időpontja	stratégiai értékelés	operatív értékelés	egyéb elemzés
2004			Forman [2004]
2005			Forman [2005] Heil [2005]
2006	NFH [2006] KPMG [2006]	Ex-Ante [2006] TI [2006] ÁSZ [2006]	Váradí [2006]

A táblázat a várakozásoknak megfelelően azt mutatja, hogy egyrészt évről-évre nő az elemzések száma, másrészt operatív értékelések és különösen stratégiai értékelések készítése az NFT megvalósításának előrehaladtával válik aktuálissá.

2.1. 2004. ÉVI ELEMZÉSEK

1. A 2004-ben megjelent publikációk általában megelégszenek az akkor indult NFT vagy annak pályázati lehetőségeinek bemutatásával (ld. Baráth [2004], Dorgai [2004]). Az egyik első publikáció, amely már elemzést, vagy legalábbis elemzésre alkalmas adatokat is tartalmaz, Forman Balázs cikke a visegrádi országok nemzeti fejlesztési terveiről (Forman [2004]). Ez a cikk sem akar többet a négy NFT bemutatásánál, de azok egymás mellé tétele önmagában is elgondolkodtató (pl. a programok hasonlósága, az egyes programok súlya, a decentralizáció mértéke vonatkozásában).

2. táblázat A visegrádi országok nemzeti fejlesztési terveinek összehasonlítása

program	Lengyelország	Csehország	Szlovákia	Magyarország
agrár- és vidékfejlesztés	17% (2 program)	12%	18%	16%
gazdaságfejlesztés	15%	18%	15%	22%
humán erőforrás-fejlesztés	18%	22%	27%	28%
infrastruktúra-fejlesztés	14%	17%	41%	16%
regionális fejlesztés	36%	31%		18%

Forrás: Forman [2004]

2.2. 2005. ÉVI ELEMZÉSEK

2. 2005-ben Forman Balázs már az NFT megvalósításának első kritikáját adja (Forman [2005]).

- A cikk a címének (A magyarországi uniós támogatási rendszer és pályáztatási gyakorlat hiányosságai) megfelelően elsősorban a hiányosságokat, a negatívumokat emeli ki (pl. visszaélés lehetősége, a támogatás megítélésének illetve kifizetésének lassúsága, stb.).
- Olyan problémákat is az uniós támogatási rendszerhez társít, mint a települési önkormányzatok nagy száma és a regionális önkormányzatok hiánya.

3. Kiegyenlítettebb helyzetkép megrajzolására illetve feladatterv megfogalmazására törekszik Heil Péter, a Nemzeti Fejlesztési Hivatalnak az EU támogatások felhasználása koordinálásáért felelős elnökhelyettese (Heil [2005]).

- A cikk megállapítja, hogy „az első NFT, bizony, jelentős részben öncél”: célja az EU támogatások felhasználása (abszorpció), az ehhez szükséges intézményrendszer felállítása.
- Ennek megfelelően a támogatások felhasználásának értékelésére pénzügyi indikátorokat sorol (megítélt illetve kifizetett támogatás), illetve hasonlít össze

más tagállamok adataival („egész Kelet-Európában messze a legmagasabb érték”).

- Az intézményrendszer működését az átfutási időkkal számszerűsíti (támogatás megítélésének illetve kifizetésének átlagos időigénye) és minősíti („mire tehát egy beadott pályázatból a kedvezményezett pénzt lát, gyakran egy év is eltelik, s az intézményrendszer működését emiatt sok kritika éri”).
- A hatékonyság javítására receptet is kínál: egyszerűsítés, egységesítés, feladat-delegálás.

4. A Nemzeti Fejlesztési Hivatal megbízásából, 2005 végén készült az NFT intézményrendszerének félidei értékelése (Ex-Ante [2006]).

- Az értékelés kifejti, hogy hiányzik az intézményrendszer számára megfogalmazott egységes cél.
- Vitába száll azzal a nézettel, hogy a cél a források felhasználása (ld. Heil [2005]), a szabályszerűség vagy a hatékonyság volna, és leteszi a voksát az eredményesség mellett.
- A továbbiakban az intézményrendszer hatékonyságának javítását célzó javaslatokat tesz, a már ismertek (egyszerűsítés, egységesítés, feladat-delegálás) mellett kiemelve a teljesítmény mérését és ösztönzését.

2.3. 2006. ÉVI ELEMZÉSEK

5., Ugyancsak a Nemzeti Fejlesztési Hivatal megbízásából, 2006. márciusában készült el az NFT makrogazdasági hatásainak számszerűsítése (NFH [2006]).

- A kutatók megállapítása szerint az NFT tartós hatásaként (2010-re) a GDP mintegy 1,4%-kal, a foglalkoztatottak száma mintegy 10 ezer fővel nő.
- A rövid távú hatás ennél lényegesen nagyobb, a 2006. évi tetőzéskor a GDP több mint 5%-kal, a foglalkoztatottak száma több mint 60 ezer fővel magasabb, mint a beavatkozás nélkül volna.
- A kutatók feltételezése szerint a támogatások miatt a gazdasági szereplők előrehozzák beruházásaikat; ez indokolja, hogy hosszabb távon jelentősen csökken a hatás.

6. Az egyes irányító hatóságok is elkészítették az operatív programok „félidei értékelését”.¹ A legjelentősebb a gazdasági versenyképesség operatív program (GVOP) félidei értékelése (KPMG [2006]).

- Az értékelők – az Európai Bizottság költségvetési főigazgatósága ajánlása szerint – elemzik a holtteher-hatást (a beruházások egy része támogatás nélkül is megvalósulna) és a helyettesítési hatást (a beruházások egy része összességében nem növeli a gazdasági teljesítményt; a kereslet korlátozottsága miatt a támogatott vállalkozás csak a nem támogatott vállalkozások rovására fejlődik).

¹ A 1260/1999. EK rendelet szerinti félidei értékelést a 2004-ben csatlakozott országoknak nem kellett végezniük, de a Bizottság ajánlotta egy kvázi félidei értékelés elvégzését.

3. táblázat Abszorpció, holtteher-hatás és kiszorítási hatás a GVOP prioritásainál

	beruházás- ösztönzés	KKV fejlesztése	kutatás-fejlesztés	információs társadalom fejlesztése
kifizetett támogatás a hároméves támogatási keret arányában, 2006. december eleje	58%	46%	41%	38%
GVOP támogatás nélkül nem valósulna meg	11%	18%	34%	24%
nemzetközi piacon versenyző szektorban valósul meg	91%	51%	nem értelmezhető	nem értelmezhető

Forrás: KPMG [2006]

- A számok élesen rávilágítanak a program eredményességével kapcsolatos kétségekre: miközben a vállalkozásoknak nyújtott támogatások abszorpciók kapacitása gyakorlatilag kimeríthetetlen, beruházásaik alig tizede (11% 91%-a, 18% 51%-a), amely egyrészt támogatás nélkül nem valósulna meg, másrészt növeli az ország gazdasági teljesítményét.² Tehát számokkal is alátámasztható, hogy a program illetve a pályázati kiírások készítőinek meg kell találniuk az egyensúlyt a támogatások felhasználásának gyorsítása, illetve eredményességének maximalizálása között.
- Az értékelők elemzik a források területi megoszlását is. A közép-magyarországi régióban megvalósuló projektek kapták a legtöbb forrást. Ennek oka egyrészt az, hogy a program fontos része a kutatás-fejlesztés támogatása, és az ország K+F kapacitásának jelentős része itt található. Másrészt az, hogy – bár a programban megjelenik a területi kiegyenlítés célja – a projekt kiválasztása során nem részesítik előnyben az elmaradottabb térségek pályázatait.

7. Sajátos szempontú értékelés a Transparency International (TI) 2006. áprilisban elkészült tanulmánya az NFT megvalósításának átláthatóságáról (TI [2006]). A TI az Európai Bizottság megbízásából az új tagállamok intézményrendszerét vizsgálta. Ennek ellenére a tanulmány kevés összehasonlítást tesz, önmagában vizsgálja a magyarországi helyzetet. Összességében megfelelőnek ítéli az átláthatóság garanciáit, de ajánlásokat tesz az adminisztráció csökkentésére, a közbeszerzési eljárások egyszerűsítésére, a kifizetések gyorsítására. A tanulmány fontos megállapítása, hogy a feladatmegosztás és az eljárások egyszerűsítése önmagában is segíti az átláthatóságot.

8. Az Állami Számvevőszék több szabályossági ellenőrzés után 2006. szeptemberre teljesítmény-ellenőrzést is készített az NFT-ről (ÁSZ [2006]). Az ÁSZ vizsgálja az intézményrendszer működését, a pénzügyi indikátorokat és a fizikai indikátorokat, a támogatások területi megoszlását.

² Az értékelők sietnek leszögezni, hogy a támogatás akkor is lehet eredményes, ha a beruházás támogatás nélkül is megvalósulna, hiszen hozzájárulhat a hazai vállalkozások tőkeszegénységének enyhítéséhez. Viszont nyilvánvaló, hogy az utóbbi célt egy adócsökkentés lényegesen egyszerűbben szolgálhatja.

- Az abszorpció szempontjából megnyugtatónak ítéli a helyzetet, a javuló tendenciát.
- Ugyanakkor hangsúlyozza az átfutási idők hosszúságát, illetve hogy a hiánypótlás időtartamának nyilvántartása hiánya elfedi a határidők betartásának intézményi és pályázói felelősségét. Az átfutási időkkel kapcsolatos elégedetlenséget a kedvezményezettek körében végzett kérdőíves felméréssel is alátámasztja.
- Első számú problémaként azt azonosítja, hogy a pénzügyi célok teljesítése háttérbe szorította a fizikai célok teljesítését. A pályázati kiírások céljain túl az NFT és a programok céljainak teljesülését nem vizsgálják sem a projektek kiválasztása, sem az NFT és a programok monitoringja során.
- Ezzel összefügg, hogy a legtöbb támogatás a legfejlettebb régióba jutott, a területi kiegyenlítés célja sem érvényesült.
- Az intézményrendszer gyengeségeit részben arra vezeti vissza, hogy a koordináció nem kapott kellő hatáskört.
- Az ÁSZ a fenti problémák megoldására javaslatokat fogalmaz meg a felelős miniszternek.

9. Az előzőkhöz képest egészen más összefüggés alapján elemzi a fejlesztési források hatását Váradi Balázs (Váradi [2006]).

- A vonatkozó szakirodalmat összegezve felhívja a figyelmet, hogy empirikus elemzések alapján igazolható, hogy a „talált pénz” – mint a külföldi segély – összességében általában inkább akadályozza, mint segíti egy ország gazdaságát. Ennek oka, hogy az államot presztízsbetűzésokra, versenytorzító tevékenységekre, demokratikus politikai intézmények lefokozására, az állammal kapcsolatban lévők pedig járadékvadászatra, korrupcióra, marakodásra ösztönzi.
- A cikk nem merül el az NFT részleteiben, de alapjában kérdőjelezi meg a többnyire a közvetlen hatások számszerűsítésével kísérletező makrogazdasági elemzéseket.

3. AZ NFT-RŐL PUBLIKÁLT ELEMZÉSEK CSOPORTOSÍTÁSA TÉMÁJUK SZERINT

Az elemzések négy fő témát járnak körül: az intézményrendszer működését, az abszorpciót, az eredményeket és hatásokat, illetve a források területi megoszlását értékelik (ld. 4. táblázat).

3.1. AZ INTÉZMÉNYRENDSZER MŰKÖDÉSÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Az intézményrendszer működését hasonlóképpen ítélik meg a különböző elemzések. Pozitív oldalon az abszorpciót (Heil [2005], Ex-Ante [2006], ÁSZ [2006]) említik. Negatív oldalon egyrészt a lassúságot (Forman [2005], Heil [2005], Ex-Ante [2006], TI [2006], ÁSZ [2006]), másrészt az abszorpción túlmutató célok hiányát (Heil [2005], Ex-Ante [2006], TI [2006], ÁSZ [2006]) emelik ki. Természetesen eltérő az ezek közti súlyozás.

4. táblázat Az elemzések témájuk szerint

	operatív értékelés		stratégiai értékelés	
	intézmény-rendszer	abszorpció	eredmények, hatások	területi megoszlás
Forman [2004]	X	–	–	–
Forman [2005]	X	–	–	–
Heil [2005]	X	X	–	–
Ex-Ante [2006]	X	–	–	–
NFH [2006]	–	–	X	–
KPMG [2006]	–	–	X	X
TI [2006]	X	–	–	–
ÁSZ [2006]	X	X	X	X
Váradí [2006]	–	–	X	–

A teendők tekintetében is egyetértés van az elemzések között. Sőt, egyfajta tanulási folyamat is kirajzolódik, pl. az NFT intézményrendszerének félidei értékelése megismétli Heil Péter korábbi javaslatait (egyszerűsítés, egységesítés, feladat-delegálás), és ki is egészíti azokat (teljesítmény mérése és ösztönzése).

A többi elemzéstől témájában első látásra eltér a TI tanulmánya, amely egy speciális metszetet (átláthatóság) vizsgál részletesen. Ugyanakkor a tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy az átláthatóságot is éppen az egyszerűsítés, az egységesítés, a feladat-delegálás, a gyorsítás segíti.

3.2. AZ ABSZORPCIÓ ÉRTÉKELÉSE

Az abszorpció (beérkezett pályázatok, támogatott projektek, megkötött támogatási szerződések száma és értéke, stb.) minősítése egyöntetűen pozitív (Heil [2005], Ex-Ante [2006], ÁSZ [2006]), akár az előírthoz (az ún. n+2 szabály teljesítéséhez), akár más tagállamokhoz hasonlítva. Vita legfeljebb abban van, hogy ez elegendő célja-e a források felhasználásának. Többen magasabbra helyeznék a léceket, de nem ajánlanak hozzá az abszorpcióhoz hasonlóan jól mérhető, jól kommunikálható indikátorokat.

3.3. AZ EREDMÉNYEK, HATÁSOK ÉRTÉKELÉSE

A fenti témákkal ellentétben az eredményeket, hatásokat egészen eltérő módszerekkel vizsgálják a különböző elemzések. Az összkép mégis mindegyik esetben meglehetősen szkeptikus.

- Az ÁSZ [2006] az eredmények, hatások számszerűsítésének nehézségére hívja fel a figyelmet, az indikátorok meghatározásának és gyűjtésének esetlegességére hivatkozva.
- A makrogazdasági hatások számszerűsítése (NFH [2006]) bemutatja, hogy a pozitív hatások rövid távúak (hosszú távon a GDP növekedése 5%-ról 1,4%-ra, a foglalkoztatottság bővülése 60 ezer főről 10 ezer főre csökken).

- A KPMG [2006] rávilágít, hogy a vállalkozások beruházásainak 90%-a vagy támogatás nélkül is megvalósulna, vagy nem növeli az ország gazdasági teljesítményét.
- Végül Váradi [2006] – akár összességében is – negatív közvetett hatásokra hívja fel a figyelmet.
- Az utóbbi elemzések egybecsengő megállapítása, hogy az NFT tényleges hatása nem az NFT keretében támogatott beruházások hatásának összege, hanem annál lényegesen kevesebb.

3.4. A FORRÁSOK TERÜLETI MEGOSZLÁSÁNAK ÉRTÉKELÉSE

A területi megoszlást a KPMG [2006] a gazdaságfejlesztési programra, az ÁSZ [2006] az egész NFT-re vonatkozva vizsgálja. Mindkettő megállapítja, hogy a fejlettebb régiókba több támogatás jutott, így a területi kiegyenlítés célja nem érvényesült.

A KPMG az okokat is feltárja: részben a program jellege indokolja a fejlettebb régiók támogatását (ld. K+F), részben a projekt kiválasztás szempontrendszerére nélkülözi a kiegyenlítést segítő kritériumokat.

A fenti megállapítás tovább árnyalható azzal, hogy a beruházásokra még inkább jellemző, hogy a fejlettebb régiókba koncentrálódnak, ezért a támogatások területi megoszlása legalább enyhíthette a területi különbségek növekedését. Márpedig ismerve a beruházások és a támogatások közti nagyságrendi különbséget, a támogatásoktól reálisan csak a beruházások trendjének befolyásolása, nem annak megfordítása várható.

4. AZ EDDIGI ELEMZÉSEK HASZNOSULÁSA

Az elemzések megállapításai rövid távon elsősorban az intézményrendszerre vonatkozóan hasznosulhatnak. A II. NFT intézményrendszere a korábbinál várhatóan lényegesen egyszerűbb és egységesebb lesz, és számos erőfeszítés történik a teljesítmény mérésének és ösztönzésének következetes alkalmazása érdekében (pl. közreműködő szervezetek átszervezése, finanszírozási rendszerének átalakítása).

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Ahogy az elemezhető témák és adatok mennyisége nő, évről-évre emelkedik a publikációk száma és bővül az elemzések tárgyköre. Az elemzéseket áttekintve kirajzolódik egy tanulási folyamat: ismerkedünk az EU támogatásokkal, szembesülünk a problémákkal, keressük a megoldásokat. Az értékelések egyre pontosabb képet adnak, egyre komplexebb összefüggéseket tárnak fel. Általában kiegészítik és erősítik, többnyire inkább csak részletkérdésekben kérdőjelezik meg a korábbi értékelések megállapításait. Ugyanakkor még számos elemezhető téma érintetlen.

Nagyobb lélegzetvételű, átfogó értékelésekből a továbbiakban is évente két-három készítése indokolt: nagyjából ennyit tud „megemészteni”, hasznosítani az intézményrendszer.

Tematikus, egy-egy szakterületre fókuszáló értékelések végzésére ugyanakkor lényegesen nagyobb szükség van. Ilyen mélyebb elemzések eddig alig készültek, holott a támogatások jelentős részénél érzékelhető a hasznosulásukkal kapcsolatos bizonytalanság.

A témával foglalkozók – az intézményrendszer különböző szintjein dolgozók, tanácsadók, kutatók, a kedvezményezettek képviselői vagy éppen egyetemi hallgatók – publikálását szintén bátorítani kellene. Így alakulhat ki egy szakmai alapokon nyugvó, nyitott párbeszéd.

KULLMANN ÁDÁM

IRODALOM

1. Állami Számvevőszék [2006]: Jelentés a Nemzeti Fejlesztési Terv végrehajtásának értékeléséről. www.asz.hu
2. Baráth Etele [2004]: A magyar nemzeti fejlesztési terv. Területi Statisztika, 3. 203–217. o.
3. Dorgai László–Jávor Károly–Magyar György [2004]: Az első nemzeti fejlesztési terv operatív programjai. Falu Város Régió, 6. 40–50. o.
4. European Commission [2006]: Evaluation during the programming period: on-going evaluation. An integrated management tool. Munkaanyag
5. Ex-Ante [2006]: A közösségi támogatási keret intézményrendszerének félidei értékelése.
6. Forman Balázs [2004]: A visegrádi országok nemzeti Fejlesztési tervei. Falu Város Régió, 5. 32–47. o.
7. Forman Balázs [2005]: A magyarországi uniós támogatási rendszer és pályáztatási gyakorlat hiányosságai. Falu Város Régió, 1–2. 23–29. o.
8. Heil Péter [2005]: Új kezdet előtt. Az Európai Unó strukturális és kohéziós támogatásai Magyarországon – 2005. Falu Város Régió, 3–4. 75–81. o.
9. KPMG [2006]: A gazdasági versenyképesség operatív program közbenső értékelése.
10. NFH [2006]: A strukturális alapok közbenső értékelése. www.fejlesztéspolitika.gov.hu
11. Transparency International [2006]: Strukturális Alapok átlátható felhasználása Magyarországon. www.nfh.hu
12. Váradi Balázs [2006]: Miért folyik a csata. Avagy a 8000 milliárd átka. Élet és Irodalom, 44.

A WWW.GROTIUS.HU E-FOLYÓIRATRÓL

Jó ideje terveztük egy a nemzetközi kapcsolatokkal, külpolitikával foglalkozó tudományos, illetve tudományos ismeretterjesztő e-folyóirat elindítását. Közben néhányan már meg is előztek bennünket, mások meg most készülődnek az indulásra. Többszöri nekiindulás után végre találkoztak a Nemzetközi Tanulmányok Intézet és a Nemzetközi Doktori Iskola folyóirat-alapító törekvései, és majdnem egy évi előkészítő munka nyomán megszületett a Grotius, amelynek bemutatóját 2006. december 13-án tartottuk. Bejegyzése szerint a Grotius az előbb említett két intézmény folyóirata. Köztudomású, hogy az Intézet (korábban tanszék) több évtizede képez külügyi és Európa-szakértőket, ma már évfolyamonként száznál több hallgatónk van. A doktori iskola (hivatalos nevén a BCE Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Ph.D.-program) is több mint egy évtizede működik, évfolyamonként 12–15 doktorandusszal. A két intézmény a Grotius alapítója, nyilvánvalóan az itt oktató tanárookra és itt tanuló diákokra számítunk leginkább. De nem valamiféle „önképzőköri” folyóiratot szeretnénk (még a szó legjobb értelmében véve sem), a Grotius nyitva áll a nemzetközi tanulmányok diszciplínáiban kutató, tanító, publikálni kívánó más intézményekben dolgozó valamennyi kollégánk előtt, és természetesen a külföldiek előtt is.

A Grotius politikai pártoktól, politikai táboroktól független folyóirat.

A Grotius a nemzetközi kapcsolatokhoz kapcsolódó tudományterületek: a nemzetközi jog, a diplomáciatörténet, a magyar külpolitika, az Európa-tanulmányok, a nemzetközi politikatudomány, a regionális és civilizációs tanulmányok, a biztonságpolitika, és a világgazdaságtan tudományos és ismeretterjesztő folyóirata kíván lenni. A folyóirat főrovatait e tudományterületek szerint alakítottuk ki, a rovatokat e diszciplínák adják. A szakmai színvonal biztosítása érdekében tanulmányokat csak támogató szaklektori vélemények alapján közlünk.

A főrovatokon kívül több kisebb rovat is megjelenik a folyóiratban: bizonyára a legtöbbet „lapozott” rovat a szakadatlanul bővülő *Lexikon* lesz, a *Könyvekről* rovatban sok-sok recenziót szeretnénk közölni, és elindítjuk a könnyebb műfajú, az ilyen folyóiratban talán szokatlannak tűnő *Aforizmák*, *anekdoták*, *karikatúrák* rovatot is. A *Fórumot* kimondottan tudományos vitafórumnak szánjuk. A *Műhelyben* egyrészt még nem teljesen kimunkált, de közlésre érdemes első publikációk szerepelnek, másrészt különféle, az oktatáshoz kapcsolódó segédletek (térképek, vázlatok stb.), amelyek segítik a nemzetközi tanulmányok képzés tárgyainak tanítását és tanulását, harmadrészt különféle beszámolók (például külföldi társintézményekről, tanulmányutakról, ösztöndíjasokat fogadó intézményekről). A *Dokumentumtárban* (amely reményeink szerint terjedelemben majd a legnagyobb rovat lesz) mind az oktatást, mind a tudományos kutatómunkát segítő nemzetközi szerződéseket és különféle külpolitikai dokumentumokat közlünk.

A folyóirat nem számokba rendezve jelenik meg, hanem (e-folyóirat lévén) periodikus tagolás nélkül: a Grotius új cikkekkel folytonosan épül, gazdagodik.

Ha anyagi lehetőségeink megengedik, a legjobb vagy az egy témakört alkotó írásokat antológiákba gyűjtve, nyomtatott formában is közreadjuk.

A magam részéről nagy reményekkel indítom útjára a Grotiust. Szolgálja azt, hogy jobban értsük a világot, s megtaláljuk a helyünket abban!

HORVÁTH JENŐ FŐSZERKESZTŐ

KIADJA A BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

Felelős kiadó

Mészáros Tamás rektor

A szerkesztőbizottság tagjai

CSABA LÁSZLÓ

INOTAI ANDRÁS

KÁDÁR BÉLA (a szerkesztőbizottság elnöke)

OBLATH GÁBOR

RITTER TIBOR

SZABÓ KATALIN

TRAUTMANN LÁSZLÓ

VÁRFALVI ISTVÁN

Nemzetközi tanácsadó testület

GEERT BOUCKAERT (LEUWENI KATOLIKUS EGYETEM)

JOSEPH C. BRADA (COLUMBIA EGYETEM)

JULIUS HORVÁTH (CEU)

STEPHEN P OSBORNE (EDINBURGH-I EGYETEM)

CĂTĂLIN OVIDIU BABA (BABES-BOLYAI EGYETEM)

HEINZ-DIETER WENZEL (BAMBERGI OTTO FRIEDRICH EGYETEM)

ZALAI ERNŐ (BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM, a testület vezetője)

Főszerkesztő

Dr. Trautmann László egyetemi docens

Szerkesztők

Dr. Balogh László egyetemi docens

Dr. Jenei György egyetemi tanár,

Benczes István egyetemi adjunktus

Dr. Sugár András egyetemi adjunktus

Szerkesztőségi titkár: Appelt Orsolya

Terjesztési igazgató: Wieszt Attila

Műszaki szerkesztő: Lányi György

Nyomdai munkálatok: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Ezen kiadványt a HEFOP 3.3.1-P-2004-06-0072/1.0-es, „A közgazdasági képzési ág alapszakjaira vonatkozó, egységes szerkezetű, követelményekhez igazodó oktatási infrastruktúra kialakítása és kidolgozása” címen támogatást elnyert projekt finanszírozza. A támogatás lebonyolítását a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program és EQUAL Program Irányító Hatósága végzi. Az érintettek tájékoztatásáért felelős szervezet a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kara.

ISSN: 1788-0696

E számunk szerzői

INOTAI ANDRÁS NÉMETH PETRA	igazgató, Világgazdasági Kutatóintézet tanársegéd, Budapesti Corvinus Egyetem, Makroökonómia Tanszék
SZABÓ BAKOS ESZTER	tanársegéd, Budapesti Corvinus Egyetem, Makroökonómia Tanszék
PHELPS, EDMUND S. MUNDELL, ROBERT A. KERÉKGYÁRTÓ GYÖRGYNÉ	egyetemi tanár, Columbia Egyetem, New York egyetemi tanár, Columbia Egyetem, New York egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Statisztika Tanszék
VITA LÁSZLÓ	egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Statisztika Tanszék
OSBORNE, STEPHEN P.	egyetemi tanár, Edinburgh-i Egyetem, Nemzetközi Közösségi Menedzsment Iskola
MCLAUGHLIN, KATE POLLITT, CRISTOPHER BLAHÓ ANDRÁS BENCZES ISTVÁN	előadó, Birmingham Egyetem egyetemi tanár, Erasmus Egyetem, Rotterdam egyetemi adjunktus Budapesti Corvinus Egyetem, Világgazdasági Tanszék
HÁMORI BALÁZS SZÉKELY-DOBY ANDRÁS BOLNICK, HOWARD J. SZÜLE BORBÁLA	???????????????????????????????????????????????????????????????????????????????????????????? egyetemi adjunktus, Northwestern Egyetem egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem, Biztosítási Oktató és Kutató Csoport
WIESZT ATTILA OROSZ GÁBOR	munkatárs, Honvédelmi Minisztérium tanársegéd, Budapesti Corvinus Egyetem, Mikroökonómia Tanszék
NÉMETH ANDRÁS	Phd-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdaságpolitika Tanszék
FARKAS MIKLÓS BAKÓ BARNA	egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem Phd-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Mikroökonómia Tanszék
PÁLINKÁS JUDIT NÉMETH NÓRA BODOKI ÁDÁM FORRÓ MÓNICA KULLMANN ÁDÁM	egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem főosztályvezető, Nemzeti Fejlesztési Hivatal, Közösségi Támogatási Keret Irányító Hatósága
HORVÁTH JENŐ	egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézet